ISSN 2029-0225
e-ISSN 2029-8862

KOLIZIJOS PIETRYČIŲ EUROPOJE: TARPTAUTINIAI SANTYKIAI, UŽSIENIO JĖGŲ INTERESAI IR „ALBANŲ KLAUSIMAS“

VLADISLAV B. SOTIROVIĆ

Mykolo Romerio universitetas
Politikos mokslų katedra
El. paštas: vsotirovic@mruni.eu

XX a. pradžioje Europos didžiosios jėgos, pasidalijusios į du visiškai antagonistinius polinius-karinius aljansus, ruošėsi galutinai suvesti sąskaitas. Kalbama apie naują politinių-ekonominių sferų įtakos pasidalijimą ir kolonijų perskirstymą pasaulyje. Aljansų interesai susikirto Pietryčių Europos teritorijoje, daug labiau nei kitose pasaulio dalyse, pirmiausia dėl regiono gamtinių išteklių ir karinės-strateginės svarbos kaip esminio Rytų Vidaržemio karinio užnugario ir tarpininkės tarp Centrinės Europos ir Artimųjų Rytų.

Vokietijos keliai Bagdado link, Austrijos–Vengrijos ir Italijos – Salonikų link, Rusijos – Konstantinopolio link ėjo per Balkanus. Prancūzija ir Didžioji Britanija kaip tik siekė regione išsaugoti status quo (faktinę padėtį). Berlynui ir Vienai buvo daugiau nei akivaizdu, kad kelias į naftos telkinius Artimuosiuose Rytuose eina per Europos Balkanus.[1]

***Reikšminiai žodžiai**: Europa, Balkanai, tarptautiniai santykiai.*

ĮVADAS

Trilypės sąjungos (Italijos, Vokietijos ir Austrijos–Vengrijos) bei Antantės (Prancūzijos, Rusijos ir Didžiosios Britanijos) kova dėl dominavimo Pietryčių Europoje per Balkanų karus sąlygojo Pirmąjį pasaulinį karą. Kiekvienas šių dviejų karinių blokų narys turėjo regione savų interesų. Konkreti didžiųjų Europos jėgų šalies narės politika Balkanų atžvilgiu XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje buvo susijusi su šiais

interesais. Ypač Vokietijos politika Balkanų atžvilgiu įgavo kertinę svarbą būsimoms Balkanų gyventojų ir valstybių tautinio išsilaisvinimo kovoms.

Šio straipsnio tyrimo objektas – geostrateginis Balkanų regiono potencialas tarptautiniuose santykiuose XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje.

Tyrimo tikslas – parodyti Vokietijos, Austrijos–Vengrijos, Italijos, Prancūzijos, Didžiosios Britanijos ir Rusijos vyriausybių strateginius planus dėl Osmanų imperijos likimo Europoje ir galimybių sukurti nacionalinę albanų valstybę Balkanuose bei taip išspręsti „Albanų klausimą".

Tyrimo uždaviniai: išnagrinėti geopolitinius ir ekonominius Europos *Didžiųjų valstybių* (Vokietijos, Austrijos–Vengrijos, Italijos, Prancūzijos, Didžiosios Britanijos ir Rusijos) interesus Balkanų regione XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje ir ištirti šių valstybių politines aspiracijas dėl „Albanų klausimo" XIX–XX a. sandūroje.

Straipsnio tyrimo metodai: archyvinių Vokietijos, Austrijos–Vengrijos, Italijos, Prancūzijos, Didžiosios Britanijos, Serbijos ir Rusijos užsienio reikalų ministerijų dokumentų analizė ir mokslinės literatūros apie Vokietijos, Austrijos–Vengrijos, Italijos, Prancūzijos, Didžiosios Britanijos, Serbijos ir Rusijos užsienio politiką nagrinėjamu laikotarpiu analizė.

VOKIETIJOS *DRANG NACH OSTEN* IR PIETRYČIŲ EUROPA

Suvienyta Vokietijos imperija, paskelbta Versalyje 1871 m., ketino perskirstyti kolonijas, pasaulio rinkas ir žaliavų išteklius.[2]

Pasaulinės Vokietijos (panvokiškasis) judėjimas, įkurtas 1891 m., išskirtinai propagavo Vokietijos pasaulinės imperijos kūrimą. Šios imperijos siekiams naujai perskirstyti kolonijas – pirmo būtinumo reikalas.[3] Balkanai buvo vienas tų pasaulio regionų, kurį reikėjo „perskirstyti" Vokietijos labui.[4]

Gyvendamas tokiomis nuotaikomis ir politika Vokietijos parlamentas (Reichstagas) 1898 m. išleido įstatymą dėl laivyno padidinimo, kad „apsaugotų Vokietijos jūrinius interesus". Kitąmet, 1899 m.,

pirmosios tarptautinės Hagos konferencijos metu Vokietijos kaizeris Wilhelmas II Hohencoleris (1888–1918) atvirai pareiškė, kad „aštrus kardas yra geriausia taikos garantija“.[5] Vokietijos pangermaninis imperializmas po suvienijimo pirmiausia buvo nukreiptas į Rytus su šūkiu *Drang nach Osten*. Vienas šios politikos tikslų – paversti Osmanų imperiją Vokietijos vasalu ekonominiu ir politiniu požiūriais, siekiant išnaudoti Turkijos gamtinių išteklių potencialą. Tam reikėjo sumažinti Prancūzijos ir Didžiosios Britanijos įtaką Balkanuose, Mažojoje Azijoje ir Artimuosiuose Rytuose bei Rusijos skverbimąsi į Pietryčių Europą ir sąsiaurius (Bosforo ir Dardanelų), kad taptų neįmanoma regione palaikyti politinį *status quo*. Pagal Vokietijos *Drang nach Osten* idėją Sueco kanalas turėjo būti Berlyno žinioje, kad Didžioji Britanija netektų savo užjūrio kolonijų Azijoje, Afrikoje ir Okeanijoje. Apie 1900 m. Turkijoje investuotas Vokietijos kapitalas sumažino Prancūzijos ir Didžiosios Britanijos kapitalą, sukauptą šioje šalyje. Vokietijos kapitalas sudarė net 45 % viso užsienio kapitalo Osmanų imperijoje iki Albanijos krizės (1912 m).[6] Osmanų imperijos prekybą prioritetiškai finansavo Vokietijos *Deutsche Orientbank*.[7] Vokietijos karinės gamyklos (*Krupp*, *Mauzer*) aprūpino Turkijos kariuomenę karine medžiaga ir technika, ypač artileriją. Turkijos kariuomenė buvo restruktūrizuota ir modernizuota pagal Vokietijos karinę strategiją, pirmiausia dėl generolo Colmaro von der Goltzo vadovaujamos Vokietijos karinės misijos Osmanų imperijoje.

Vokietijos finansinė-politinė ekspansija Turkijoje viršūnę pasiekė, kai Vokietijos statybos kompanijos gavo teisę statyti Bagdado geležinkelį (Konija–Bagdadas–Basra), turintį neabejotiną ekonominę ir karinę-strateginę svarbą Artimiesiems ir Viduriniesiems Rytams. Šiame kontekste nieko stebėtina, kad Vokietijos Artimųjų Rytų ir Balkanų politikos buvo labai artimos. Būtent dėl to, kad tarp Vokietijos ir turkiškosios Mažosios Azijos plytėjo Balkanų pusiasalis, Vokietijos diplomatams buvo akivaizdu, jog Pietryčių Europa galėtų atsidurti Vokietijos finansinėje, ekonominėje, politinėje ir net karinėje įtakoje.

Drang nach Osten politikos kūrėjai Balkanų geležinkeliuose įžvelgė natūralią sąsają tarp Vokietijos kontroliuojamų geležinkelių Vidurio Europoje (*Mitteleuropa*) ir geležinkelių Anatolijoje bei toliau Persijos

įlankos link. Netrukus geležinkelių tinklą, jungiantį Berlyną ir Persijos įlanką, einantį per Pietryčių Europą („Rytų Ekspresas“), turėjo finansiškai kontroliuoti Vokietijos bankai. Dėl šios priežasties Vokietijos politika nepalaikė jokių politinių pokyčių Balkanuose, nes Osmanų imperija privalėjo išvengti bet kokio skilimo. Tačiau Turkija neabejotinai būtų išskaidyta, sukūrus ir išplėtus krikščioniškąsias Balkanų valstybes Osmanų imperijos Balkanų teritorijų sąskaita.[8] Planuotas vokiečių imperializmas buvo nukreiptas į Artimuosius Rytus, bet ėjo per Habsburgų monarchiją ir Balkanus. Kad įgyvendintų *Drang nach Osten* politiką, Berlynas galėjo paimti savo žinion Austriją–Vengriją ir likusią Pietryčių Europą. Viena, Budapeštas, Belgradas, Sofija ir Edirnė buvo pagrindiniai taškai pakeliui į Stambulą, Bagdadą ir Basrą, o Pula, Triestas, Dubrovnikas (Ragusa) ir Kotoras (Cattaro) turėjo būti pertvarkyti į pagrindines vokiečių bazes Berlyno viešpatavimui Adrijos ir Viduržemio jūrose. Rusijos laikraštis *Новое Время* 1898 m. balandžio 29 d. straipsniu „Anatolija taps Vokietijos Indija“ perspėjo Rusijos diplomatiją apie Vokietijos politinę, ekonominę ir karinę skvarbą į Osmanų imperiją.[9]

Habsburgų monarchija buvo įsivaizduojama kaip Vokietijos interesų Pietryčių Europoje pranašas, taigi Vienos imperialistinę politiką Balkanuose gerai sutiko ir parėmė Berlyno bei pasaulinės Vokietijos politikai Potsdame.[10] Dualistinės monarchijos politinės priežiūros priežastis – stipri ekonominė ir finansinė Vienos priklausomybė nuo Berlyno. Šią Austrijos–Vengrijos priklausomybę nuo Vokietijos ir negalėjimą veikti nepriklausomai rodo faktas, kad 50 % Austrijos–Vengrijos eksporto buvo nukreipta į Vokietijos rinką. Net prieš 1908 m. Bosnijos krizę Habsburgų monarchija buvo finansiškai priklausoma nuo Vokietijos bankų (*Dresdner Bank*, *Deutsche Bank*, *Darmschterer Bank* ir *Diskontogesellschaft Bank*). Be to, tuo pačiu metu Balkanų valstybės palaipsniui tapo vis pavaldesnės Berlyno finansinei kontrolei. Pagrindinis Vokietijos investuotojas Serbijoje buvo Berlyno prekybos sąjunga (*Berliner Handelsgezelschaft*). Serbijos eksportas į Vokietiją 1910 m. sudarė 42 % viso šalies eksporto.[11] Bulgarijos importas iš Vokietijos ir Austrijos–Vengrijos sudarė 45 %, o 32 % Bulgarijos eksporto teko Berlynui, Budapeštui ir Vienai.[12]

Pagrindinis tokios Vokietijos finansinės-ekonominės politikos Balkanų atžvilgiu tikslas – paversti Osmanų imperiją „nuosava Indija“. Dėl to Berlynas tapo pagrindiniu Balkanų *status quo* veikėju, padėjusiu „Bosforo ligoniui“ pasveikti. Kita vertus, Berlynas ir Viena stengėsi sutrukdyti kurtis Balkanų aljansui ir jo sąsajai su Rusija.[13] Vis dėlto bendroje Balkanų politikoje buvo du pagrindiniai Austrijos–Vengrijos ir Vokietijos nesutarimų aspektai. Pirma, Habsburgų valdovas Centrinės jėgos nare norėjo matyti tik Bulgariją, o Vokietijos monarchas į šį politinį-karinį bloką norėjo įtraukti ir Serbiją. Vienos įsitikinimu, Serbija ir Juodkalnija turėjo būti laikomos atokiau nuo Centrinės jėgos, kad nenuteiktų Austrijos pietų slavų gyventojų prieš Vienos karališkuosius rūmus. Antra, Vokietijos kaizeris dėl giminystės ryšių tarp Vokietijos Hohencolerių ir Graikijos karalių Jurgio ir Konstantino bei Rumunijos karaliaus Karolio nenorėjo palaikyti Austrijos idėjos išplėsti Bulgariją Graikijos ir Rumunijos teritorijų sąskaita. Vis dėlto Berlynas ir Viena susitarė Albanijos klausimu: jei Osmanų imperija pasitrauktų iš Balkanų, būtų sukurta nauja Albanijos valstybė, kuri gyvuotų kaip Vokietijos (germaniškas) protektoratas.[14]

BALKANIŠKOJI AUSTRIJOS –VENGRIJOS KRYPTIS

Italijai suvienijus (1859–1866 m.), Habsburgų monarchija prarado visas turėtas Italijos provincijas,[15] tad pagrindiniu Vienos užsienio politikos interesu tapo Balkanai. Po Habsburgų monarchijos metamorfozės ir jos pertvarkymo į Austriją–Vengriją 1868 m. (*Aussgleich*), Viena ir Budapeštas savo ekonominę ir politinę plėtrą pirmiausiai nukreipė į Bosniją ir Hercegoviną, Sandžaką, Kosovą ir Metochiją (*Memoxuja*), Albaniją ir Salonikų įlanką Egėjo jūroje. Austrijos–Vengrijos valdžios sprendimą dėl prioritetinių plėtros krypčių sąlygojo geografinė padėtis bei vidinė (etninė) šalies struktūra – 1913 m. gegužės 2 d. taip pareiškė Austrijos užsienio reikalų ministras Leopoldas Berchtoldas.[16] Vadinasi, Austrijos–Vengrijos užsienio politikos planuotojai į Balkanus žvelgė kaip į Habsburgų kolonijinę dominiją su išsiplėtusios šalies naujuoju pietiniu Salonikų uostu. Austrijos domėjimasis Pietryčių Europa, tiksliau, pietų Balkanais, susikirto su Italijos ketinimais paversti

Adrijos jūrą *mare nostro* ir gauti pietinę Albanijos dalį su Otranto sąsiauriu, taip pat ir su Rusijos kėslais prisijungti Stambulą su Bosforo ir Dardanelų sąsiauriais. Įbauginti Italijos planų kontroliuoti Adrijos vartus ir taip užkirsti kelią Austrijos užjūrio prekybai, Vienos ir Budapešto politikai numatė šiaurinę Egėjo pakrantę su Salonikų uostu kaip pagrindinius vartus į pasaulį Austrijos–Vengrijos eksportui ir importui. Albanijos teritorijos reikšmę Romai ir Vienai–Budapeštui parodė Italijos bei Austrijos–Vengrijos konfliktas dėl Adrijos. Abiem konflikto pusėms buvo neabejotinai akivaizdu: tas, kuris valdys Albaniją, iš esmės kontroliuos visą Adrijos jūrą. Siekdama prioritetinio tikslo Balkanų kryptimi ir dominuoti Moravos–Vardaro slėniuose bei Salonikų pakrantėse ir prieškalnėse, Viena gavo svarų vaidmenį tiesiant Balkanų–Turkijos geležinkelį. Pirmoji tiesioginė geležinkelio linija Viena–Budapeštas–Salonikai–Stambulas 1888 m. buvo nutiesta iš Austrijos–Vengrijos finansinio kapitalo. Ketverius metus iki Albanijos krizės 1912 m. Osmanų importo apimtys iš Austrijos–Vengrijos gerokai padidėjo ir sudarė 22 % viso Turkijos importo. Panašiai kaip ir Osmanų imperija, po Berlyno kongreso Austrija vis labiau skatino Balkanų šalių finansinę ir politinę priklausomybę (1880 m. Geležinkelio konvencija su Serbija, 1881 m. Prekybos sutartis su Serbija, 1881 m. birželio mėn. Slaptoji konvencija su Serbijos karaliumi Milanu Obrenovićiumi IV, Veterinarijos konvencija su Serbija, Prekybos (1875 m.) ir pirkėjų sąjunga su Rumunija 1883 m. ir pan.).[17] Naujo amžiaus pradžioje Austrijos–Vengrijos finansinis kapitalas jau vaidino svarbiausią vaidmenį Serbijos eksporto prekyboje ir ją kontroliuojant. Daugiau nei 85 % Serbijos eksporto buvo skirta Austrijos rinkai, o 90 % importo – tiekiama iš Habsburgų monarchijos.[18]

Toliau vystantis Albanijos krizei per Balkanų karus 1912–1913 m., pirmoje vietoje pagal svarbą iš esmės turėtų būti 1881 m. Slaptoji konvencija tarp Serbijos ir Austrijos monarchų. Pagal ją Serbijos karalystė be Vienos pritarimo negalėjo sudaryti jokio politinio susitarimo su užsienio valstybėmis. Be to, Serbija nutraukė visus veiksmus serbams išlaisvinti iš Bosnijos ir Hercegovinos bei Sandžako ir šioms dviem provincijoms prisijungti. Iš esmės Serbijai buvo neįmanoma plėstis į vakarus, todėl ateinančius dešimtmečius Belgrado plėtros politika

buvo nukreipta į pietus, t. y. Makedonijos ir Albanijos link. Atsisakiusi idėjos okupuoti Sandžaką, Serbija atmetė ir Serbijos bei Juodkalnijos politinio susivienijimo galimybę. Šie veiksmai turėjo rimtų pasekmių per ateinančius Balkanų karus. Atsisakiusi unijos su Juodkalnija, Serbija neteko išėjimo prie Adrijos jūros, todėl Belgradas ketino gauti priėjimą prie Jonijos jūros okupavęs šiaurės Albanijos pakrantes. Panašiai ir Juodkalnija siekė užvaldyti daugiausia albanų apgyventą Skadaro (Scodra) miestą rytinėje Skadaro ežero pakrantėje.[19]

Svarbiausias sėkmingos Austrijos Balkanų politikos įvykis kovojant prieš Rusijos įtaką regione – Bulgarijos vyriausybės sprendimas priimti Austrijos–Vengrijos pasiūlytą transbalkaninio geležinkelio linijos Viena–Belgradas–Sofija–Stambulas tiesimo projektą vietoj Rusijos siūlomos Rusija–Sofija geležinkelio linijos. Iš esmės po šio sprendimo Bulgarija palaipsniui atsidūrė Habsburgų Pietų Europos interesų sferoje ir prisijungė prie Trylipės sąjungos bloko. Taigi 1910 m. 50 % Bulgarijos importo ir eksporto nukrypo į Vokietiją ir Austriją–Vengriją.

Prekybos susitarimai su Rumunija, pasirašyti 1875 m. ir 1883 m., įgalino Austriją–Vengriją imtis eksporto. Bosnijos ir Hercegovinos ekonomiką, ypač medienos ir naudingųjų išteklių kasybos pramonę, Viena ir Budapeštas visiškai išnaudojo.[20]

Albanijos teritorija ir albanų apgyventos žemės turėjo labai didelę reikšmę Habsburgų Balkanų politikos koncepcijai. Pirmiausia dėl didelių Albanijos gamtinių išteklių ir milžiniškos geopolitinės ir karinės reikšmės kaip teritorijos, esančios ties Adrijos jūros vartais. Dėl šios priežasties Austrijos karinės instancijos neslėpė, kad Albanija „turi būti susieta glaudžiais ekonominiais, kultūriniais ir politiniais santykiais su (Habsburgų) monarchija“.[21] Antroji šių „artimų“ santykių tarp Albanijos ir Austrijos–Vengrijos priežastis buvo Vienos Karališkųjų rūmų Karinės tarybos planas paversti Albaniją pagrindiniu barjeru ir atsvaros tašku tiek Serbijos ir Juodkalnijos pretenzijoms į Makedonijos, šiaurės Albanijos ir Kosovo bei Metochijos teritorijas, tiek Italijos ir Graikijos siekiams užvaldyti pietų Albaniją ir Adrijos pakrantes. Italija buvo pagrindinė ir stipriausia kovotoja, kuri priešinosi Habsburgų sumanymui paversti Albaniją ekonomine ir politine kolonija.

Amžių sandūroje Austrija–Vengrija ir Italija tapo vienintelėmis Albanijos ekonominio gyvenimo šeimininkėmis. Pagrindinę eksporto ir importo prekybos dalį per Albanijos jūrų uostą Valoną kontroliavo Austrijos sostinė. Panašiai austrų *Lloyd* ir *The Fiume Oboti Company* pasisavino ir kontroliavo didžiąją dalį Albanijos užjūrio prekybos.

Lloyd garlaiviai 1913 m. aptarnavo apie 73 % Albanijos garlaivių laivybos. Svarbiausios kasyklos ir geriausi Albanijos miškai buvo Austrijos–Vengrijos žinioje. Tačiau Austrijos–Vengrijos dominavimas Albanijos teritorijoje patyrė didžiulį iššūkį, kai 1913 m. Italija nesutiko su Vienos planais gauti teisę pirmosios Albanijos geležinkelio linijos iš Skadaro (Scodra) į Valoną tiesti. Apskritai Balkanų karų išvakarėse Albanija ekonomiškai labiau priklausė nuo Austrijos–Vengrijos negu nuo Osmanų imperijos.

Austrijos–Vengrijos politinė kryptis paversti Balkanus savo kolonija leido Bulgarijai, Serbijai, Bosnijai ir Hercegovinai bei Rumunijai turėti savo vyriausybes, vadovus, vartoti savo šalies kalbą ar turėti fiktyvią ekonomiką monarchijos ribose; bet visos šios šalys tiek ekonominiu ir finansiniu, tiek politiniu ir kariniu požiūriais buvo labai priklausomos nuo Vienos ar Budapešto.[22] Serbijos karalystė Austrijos akimis veikiausiai buvo pagrindinis taškas Balkanuose nuo pirmojo serbų sukilimo prieš turkus 1804–1813 m., sukūrus nepriklausomą Serbijos valstybę. Tikroji Austrijos ir Serbijos priešiškumo priežastis, galiausiai įtraukusi visą pasaulį į 1914–1918 m. karą, slypėjo Vienos ketinimuose vadovauti visiems pietų slavams ir Belgrado siekiuose sujungti visus serbus iš Osmanų imperijos ir Habsburgų monarchijos į suvienytą tautinę serbų valstybę.[23] Karingiausiai nusiteikęs Monarchijos politinis aparatas (Karališkųjų rūmų Karinė taryba) siūlė imperatoriui (kaizeriui) Frankui Juozapui I Habsburgui išspręsti „Jugoslavijos klausimą“ – okupuoti Serbiją. Austrijos–Vengrijos generalinio štabo vadovas Conradas von Hezzendorfas tikino imperijos valdžią: kai tik Austrijos–Vengrijos kariuomenė okupuosianti Nišo miestą pietų Serbijoje, Pietryčių Balkanai tapsią Vienos monopolijos dalimi.[24] Vis dėlto imperatorius tam prieštaravo, nes 50 % Monarchijos gyventojų buvo slavų kilmės, tad į Monarchiją įtraukus Serbiją ar Serbiją ir Juodkalniją slavų kilmės gyventojų dalis gerokai viršytų vokiečių

(germanų) ir vengrų kilmės gyventojų dalį. To laiko Vienos politinė nuostata dėl dviejų vienintelių laisvų ir nepriklausomų Pietų slavų valstybių – Serbijos ir Juodkalnijos – apsiribojo bandymais sutrukdyti Belgradui suvienyti Serbiją ir Juodkalniją. Geriausiu įrankiu šiam politiniam atskirumui išlaikyti Austrija laikė sumanymą nutiesti geležinkelį iš Sarajevo į Kosovska Mitrovica per Sandžako Novi Pazar.[25] Ši geležinkelio linija turėjo tapti Austrijos–Vengrijos geležinkelių tinklo, sujungsiančio Vieną ir Budapeštą su Stambulu, Salonikais ir Valonos uostu Albanijoje, dalimi.[26]

ITALIJA IR BALKANAI

Italijai suvienijus, nuo 1859 m. iki 1871 m. administracija patvirtino užsienio politiką, kuria siekta sukurti Didžiąją Italijos valstybę, panašią į buvusią Romos imperiją. Pagal projektą „Naujosios Romos imperija“ turėjo užvaldyti Adrijos, Vidužemio ir Tirėnų jūras ir jų aplinkines teritorijas bei Šiaurės Afrikos ir Mažosios Azijos teritorijas. Kadangi bandymas užkariauti Etiopiją 1886–1896 m. žlugo, pagrindinis Italijos užsienio politikos tikslas po šio karo buvo plėtra į Balkanų pusiasalį.

Ilgainiui išryškėjo du svarbiausi Italijos susidomėjimo Pietryčių Europa taškai: 1) Albanija ir 2) rytinė Adrijos pakrantė. Amžių sandūroje Italijos spauda Adrijos jūrą atvirai vadino *mare nostro*. Pagrindinė sąlyga Italijos ekonominei ir politinei infiltracijai į Balkanų pakrantes ir gilumą – tapti Adrijos šeimininke. Italijos Balkanų politikai ypač svarbi buvo Albanija, kadangi pagrindinis Italijos skverbimosi į Balkanų pusiasalį kelias planuotas per Valonos uostą, Elbasano ir Bitolos miestus Salonikų link. Šiuo atveju italai iš tiesų ėjo senuoju romėnų karo keliu *Via Egnatia*, jungusiu Italiją su Rytais. Austrai, priešingai, savo kelią į Balkanus skynėsi kitu, bet irgi senuoju romėnų karo keliu *Via Militaris*, besidriekiančiu nuo Belgrado (Singidunum) per Sofiją (Serdicą), Plovdivą (Philipopolį) ir Edirnę (Adrianopolį) iki Stambulo (Konstantinopolio). Italų transbalkaninio geležinkelio projektas – geriausias Italijos planų Balkanuose pavyzdys ir puikus būdas ekonomiškai-politiškai įsiskverbti į Balkanų gilumą. Dėl aktyvumo

Balkanų reikaluose Roma 1902–1904 m. įsakė Italijos policijai įgyvendinti reformas Bitolos vilajete (regione) Turkijoje, priklausiusiam ir vakarų Albanijai.[27] 1911 m., prasidėjus Italijos ir Turkijos karui, Italijos prekyba ir finansinis kapitalas, palyginti su Austrijos, jau dominavo Albanijos Jonijos ir Adrijos jūros pakrantėse. Kalbant apie visą Albanijos teritoriją, per 1912–1913 m. Balkanų karus Italijos kapitalo dydis šalyje pasiekė antrą vietą, po Austrijos–Vengrijos. Italijos prekybos kompanijos valdė apie 25 % eksporto ir importo prekybos iš Skadaro (Scutari) ir 30 % iš pietinių Albanijos teritorijų. Svarbu paminėti, kad visos finansinės operacijos Albanijos Valonos ir Durazzo (Durres) miestuose buvo atliekamos per Italijos bankus, pervadintais „Sąjungomis prekybai su Rytais".

Kartu su 1896 m. Italijos sosto įpėdinio Vittorio Emanuelio Orlando vestuvėmis su Juodkalnijos princese, princo Nikolos I dukterimi Jelena, Juodkalnijos durys buvo atvertos Italijos kapitalui ir politinei įtakai. Iki Albanijos krizės Juodkalnijos ekonomikoje dominavo Italijos kapitalas. Teisė statyti pirmąją Juodkalnijos geležinkelio liniją (Baras–Virpazaras) buvo suteikta bankui *Banca Comerciale Italiana*. Tas pats bankas pradėjo garlaivių laivybą Skadaro (Scutari) ežere.[28]

Italijos ketinimai naudoti Albanijos teritoriją kaip tiltą skverbimuisi į Pietryčių Europą, taip pat paversti Otranto sąsiaurio vartus į itališkąjį Gibraltarą bei Romos schema inkorporuoti Alto Adige (Pietų Tirolio), Istrijos pusiasalio ir Dalmatijos sritis į Italijos valstybės teritoriją leido Romai atvirai susirungti su Viena dėl viešpatavimo Adrijos pakrantėse ir Balkanų pusiasalio gilumoje. Karingai nusiteikusios Austrijos–Vengrijos karinės ir politinės grupės sukūrė *motto* – „Mūsų ateitis yra Balkanuose, mūsų kliūtis yra Italija". Kad išvengtų pagrindinės kliūties Austrijai–Vengrijai dominuoti Balkanų reikaluose, austrų Generalinio štabo vadovas C. fon Hezzendorfas imperatoriui patarė „pirmiausia sutvarkyti reikalus su Italija".[29] 1913 m. vasarį erchercogas Francas Ferdinandas, Austrijos–Vengrijos sosto įpėdinis, kalbėdamasis su C. fon Hezzendorfu numatė: „Mūsų pagrindinis priešas yra Italija, su kuriuo kadaise turėjome kariauti, kad atsikovotume Veneciją ir Lombardiją".[30]

Italijos Balkanų politikai pavojingiausias Austrijos planas – projektas paversti Albaniją Austrijos–Vengrijos prieškalne ir toliau žengti į Balkanų gilumą. Italija įdėjo daug pastangų, kad sutrukdytų Austrijos–Vengrijos ketinimui užvaldyti rytų ir vidurio Balkanų dalį, įskaitant teritorijas, apgyventas albanų daugumos ar mažumos – Albaniją, Kosovą ir Metochiją bei Vakarų Makedoniją. Kitaip tariant, esminis Italijos politikos Balkanuose tikslas – išlaikyti Vieną kuo atokiau Otranto sąsiaurio. Papildomų problemų Italijai kėlė Serbijos pretenzijos į šiaurinę Albanijos teritoriją bei Graikijos siekis dominuoti pietų Albanijoje. Kad Albanijos nepasidalytų serbai ir graikai, Italija iš principo nepalaikė Balkanų aljanso įkūrimo, nes jis būtų sustiprinęs tiek Serbiją, tiek Graikiją. Tikrąją savo nuostatą dėl Balkanų aljanso Roma parodė 1912 m., kai Serbija, Juodkalnija, Graikija ir Bulgarija paskelbė karą Osmanų imperijai. Tuo metu Italija sustabdė karinius veiksmus Libijoje prieš Turkiją, kad ši sustiprintų savo karines pozicijas Balkanuose prieš Balkanų aljanso šalis nares. Romos laikraščiai rašė, kad „slavai ateina per Juodkalniją į Adrijos pakrantę“. Slavai, gyvenę „iš karto už Albanijos“, per ateinančius metus ir net dekadas pareikalavo Bosnijos ir Hercegovinos, Triesto, Istrijos ir Dalmatijos.[31] Italijos diplomatinė atstovybė Vienoje net bandė įtikinti užsienio reikalų ministrą, jog šalies ketinimams Balkanuose Serbija gerokai pavojingesnė nei Austrija–Vengrija.[32] Taigi, nepaisant didelių Italijos ir Austrijos–Vengrijos nesutarimų, Balkanų aljanso dezintegracija tapo bendru interesu. Bendras jų tikslas buvo „užkirsti kelią slavų dominavimui Adrijos pakrantėse“.[33]

PRANCŪZIJOS *STATUS QUO* POLITIKA BALKANŲ ATŽVILGIU

Esminis Prancūzijos interesas Pietryčių Europoje buvo ne politinis, o ekonominis. Prancūzijos politikai Balkanų regioną laikė ypatingos svarbos strategine vieta savo ekonomikos plėtrai dėl kelių priežasčių: 1) geros vietos Prancūzijos finansinio kapitalo investavimui, 2) labiausiai tinkamo regiono susisiekimui su Osmanų imperija, 3) atspirties taško Prancūzijos ekonominiam dominavimui Rytų Vidužemio regione.[34] Atsižvelgiant į tai, Prancūzijos ekonominė skvarba į regioną,

ilgainiui prasidėjusiam prancūziško kapitalo investavimui visose Balkanų šalyse, XIX. a. antroje pusėje davė pastebimos naudos. Sėkmingiausiai investuota Serbijoje, Bulgarijoje ir Graikijoje. Iš visų Balkanų valstybių Serbijos Karalystė tapo labiausiai priklausoma nuo prancūzų finansinio kapitalo, ypač po 1881 m., kai Prancūzijos „General Union" suteikė iki tol didžiausią paskolą pirmajai Serbijos geležinkelio linijai tiesti. Dar labiau savo ekonomiką su Prancūzija serbai susiejo 1910 m., įsteigus Prancūzijos–Serbijos banką. Pirmojo pasaulinio karo išvakarėse Prancūzijos kapitalas Serbijoje dominavo. Tačiau Prancūzijos ekonominės koncesijos buvo glaudžiai susijusios su politika, dėl to vyriausybė laisvai galėjo kontroliuoti Serbijos užsienio politiką.

Vis dėlto pagrindinis Prancūzijos finansinės aprėpties Pietryčių Europoje tikslas buvo Osmanų imperija. Prancūzų finansininkai ir verslininkai finansavo apie 32 % Bagdado geležinkelių kompanijos (*Baghdad Railway's Co.*) veiklos, o 63 % valstybinės paskolos, paimtos iš Turkijos, turėjo būti sumokėta Prancūzijai. Svariausia, kad daugiausia Osmanų banko akcininkų priklausė Prancūzijai. Be kita ko, prancūzų verslininkai gavo labai svarbių teisių Osmanų geležinkeliams tiesti Anatolijoje, Armėnijoje ir Sirijoje. Vėliau Prancūzijos užsienio politikos planuotojai dėl Balkanų reikalų privalėjo rimtai atsižvelgti ir į ekonominius Prancūzijos finansininkų ir verslininkų interesus. Prancūzijos verslininkai, norėję uždirbti imperijos viduje, savo ruožtu suprato, kad Turkijos negalima tiek teritoriškai, tiek politiškai atskirti ar dezintegruoti. Jie taip pat palaikė Osmanų ekonominės, institucinės ir politinės reformos bei klestėjimo idėjas, kadangi ilgainiui Prancūzijos kapitalas ir investicijos galėjo nešti pelną tik reformuotai ir klestinčiai Turkijai. Šis esminis politinės ekonomikos principas tapo įprastu Prancūzijos politikos *status quo* Balkanų atžvilgiu.[35]

Prancūzijos požiūris į Balkanų aljansą, ypač į Serbijos–Bulgarijos susitarimą, buvo dvilypis. Viena vertus, Paryžius nepritarė tokio aljanso kūrimui, jeigu jis bus nukreiptas prieš Osmanų teritorinį vientisumą. Kita vertus, Paryžius pritartų, jeigu aljansas sektų „anti Austrijos–Vengrijos kryptimi". Prancūzijos vyriausybė tai aiškiai išdėstė Bulgarijos premjerui Ivanui Geshovui: Prancūzijos tikslas rytuose – 1) Osmanų imperijos teritorinis vientisumas ir 2) *status quo*

Balkanuose. Reikia pasakyti, kad Prancūzijos gerų ir labai draugiškų santykių su Turkija politika buvo plėtojama jau nuo 1535 m., kai Prancūzijos valdžia pasiekė pirmą dvišalį susitarimą su Turkijos Sultonu ir *Porte*.[36] Per pasiruošimą 1912–1913 m. Balkanų karams, 1912 m. rugpjūtį, Prancūzijos premjeras Raymond'as Poincaré, apsilankęs pas Rusijos imperatorių Sankt Peterburge, pažymėjo, kad Prancūzija nepalaikanti Bulgarijos, Serbijos, Juodkalnijos ir Graikijos ketinamo įkurti Balkanų aljanso, kadangi jis planuojamas kaip antiosmaniška karinė-politinė koalicija.[37] Pagrindinė Prancūzijos priešiškumo Balkanų aljansui priežastis buvo būgštavimai, kad toks karinis-politinis blokas bus skirtas Rusijos politikai taikyti Balkanuose prieš Prancūzijos ekonominius ir politinius interesus. Susitarimas apie Rusijos caro arbitriškumą dėl galimo Serbijos ir Bulgarijos ginčo Makedonijos klausimu sukėlė Paryžiui daug įtarimų dėl bet kokios formos Balkanų šalių bendradarbiavimo koncepcijos. Kitaip tariant, į Balkanų paktą buvo žvelgiama kaip į Rusijos globojamą aljansą, kuriuo caras naudosis, kad padėtų Rusijai užkariauti Bosforo ir Dardanelų sąsiaurius bei Konstantinopolį. Atsižvelgdama į paminėtas nuostatas, Prancūzijos administracija 1912 m. rudenį nesuteikė Bulgarijai valstybinės paskolos bijodama, kad ji (180 mln. frankų) bus panaudota Balkanų *status quo* pakeisti, t. y. karui su Osmanų imperija.[38] Tai vienareikšmiškai pabrėžta politiniuose-diplomatiniuose R. Poincaré memuaruose.[39] Paryžiaus dienraštis *Le Figaro* taip pat pritarė premjerui. Tačiau, kai 1913 m. pavasarį Balkanų šalys nugalėjo Osmanų imperiją, Prancūzijos diplomatai bandė užmegzti bendradarbiavimą su Rusija, siekdami pertvarkyti aljansą į puolamąjį-gynybinį antiaustrišką–vengrišką karinį bloką.[40]

DIDŽIOSIOS BRITANIJOS JĖGŲ BALANSO POLITIKA EUROPOJE IR BALKANUOSE

Didžiosios Britanijos politika, panašiai kaip ir Prancūzijos, iš esmės buvo susijusi su ekonominiais interesais regione. Britų salų finansinis kapitalas buvo investuotas kiekvienoje Balkanų šalyje, bet daugiausia įtakos turėjo Turkijoje. XX a. pradžioje britų prekiautojai kontroliavo didžiąją Osmanų imperijos importo-eksporto prekybos dalį.[41]

Pavyzdžiui, 35 % viso osmanų importo sudarė prekės iš Didžiosios Britanijos. Britų verslininkai rodė išskirtinį dėmesį galimybėms išnaudoti Osmanų imperijai priklausančius naftos telkinius Artimuosiuose Rytuose. „Anglo-Persian Company“, dirbanti išvien su „Shell“, investavo apie 75 % kapitalo į „Turkish Petroleum Company“, kuri turėjo monopolinę teisę išgauti osmanų naftą ir ja disponuoti. Panašiai vystėsi ir osmanų medvilnės prekyba, kurią į savo rankas perėmė britai. Nuo šiol Persijos įlanką Britanijos verslininkai laikė prioritetine Jungtinės Karalystės ekonominės bei politinės strategijos teritorija Osmanų imperijoje. Bet ne ką mažesnį susidomėjimą Persijos įlanka rodė ir Didžiosios Britanijos politinė sąjungininkė Rusija. Rusų ir britų ambicijos dėl Persijos ir Turkijos naftos telkinių ir kitų gamtos išteklių laikinai buvo sureguliuotos 1907 m. įtakos sferų pasidalijimo susitarimu tarp Sankt Peterburgo ir Londono. Pagal jį Persijos teritorija buvo suskirstyta į šiaurinę Rusijos ir pietrytinę Didžiosios Britanijos politinės-ekonominės įtakos sferas. Tačiau pagrindinis nesantaikos vaisius tarp Rusijos ir Didžiosios Britanijos liko nepadalytas. Rusijos įtakos sferos riba driekėsi nuo Heri-Hudo upės rytuose Jäsdo miesto pietuose link ir galiausiai iki pietų Kurdistano imperijos vakaruose. Britanijos įtakos zonos Persijoje demarkacinė linija ėjo iš Burudschändo miesto šiaurės rytuose Kirmano miesto link vakaruose ir baigėsi jūrų uoste Bändär Abbase šalies pietuose. Britams Persijos įlanka buvo dar svarbesnė, kadangi šiame regione turėjo būti Bagdado–Basros geležinkelio linijos galutinis taškas. Kad šalis išplėstų savo protektorato teritoriją Persijos įlankoje, britų užsienio politikai kryptingai stengėsi atplėšti Kuveito žemę nuo Turkijos ir sukurti pusiau nepriklausomą Kuveito valstybę su Didžiosios Britanijos protekcija. Pirmasis šio plano žingsnis sėkmingai įgyvendintas 1899 m., antrasis – įvykdytas 1913 m. per Balkanų karus.

Šaltiniuose minima: Osmanų imperija 1913 m. turėjo Didžiosios Britanijos žinion atiduoti Kuveito teritoriją, kad užsitikrintų britų paramą dėl Albanijos, kurią tuo metu buvo okupavusios Serbija ir Graikija.

Britanijos diplomatinė strategija šalies įtaką Persijos įlankoje traktavo kaip atsvarą Austrijos–Vengrijos įtakai Albanijoje ir Otranto

sąsiauryje. Neabejojama, kad iš esmės Britanijos valdžia Londono ambasadorių konferencijoje dėl Albanijos norėjo gauti protektoratą Kuveite manais už Austrijos–Vengrijos ir Italijos protektoratą *de jure* Albanijoje, kuri po Balkanų karų turėjo būti paskelbta nepriklausoma valstybe.[42]

Britanijos diplomatijos politinę įtaką Osmanų imperijoje palaikė daugelis britų tarnautojų ir atstovų, dirbę skirtinguose Osmanų valstybės biuruose ir organizacijose. Britai tapo įtakingiausi Turkijos ministerijose, kur buvo įdarbinti patarėjais.

Didžiosios Britanijos finansinis kapitalas palaipsniui vis labiau jautėsi Serbijos ekonominiame gyvenime per serbų, austrų ir vengrų 1906–1911 m. „Muitų karą“ ir jo. Britų finansininkai buvo suinteresuoti tiesti Adrijos geležinkelį. Pagal schemą viena atšaka driektųsi per Serbiją Dunojaus ir Juodosios jūros link, o kita sujungtų Albaniją su Salonikais ir Stambulu. Pagrindinės anglų prekybos su Albanija, Graikija, Serbija ir Juodkalnija apimtys teko Begstonų „Balkanų komitetui“. Komitetas siekė Makedonijos ir Albanijos autonomijos Osmanų sudėtyje, kad sudarytų geresnes sąlygas investuoti kapitalą šiame regione.[43]

Britanijos politika Osmanų imperijos ir Balkanų atžvilgiu buvo inkorporuota į bendrąją britų Europos reikalų politiką, kuri palaikė „Europos jėgų balanso“ idėją. Dėl jos Turkija dešimtmečius išlaikė savo teritorinį vientisumą. Anglija sekė Prancūzijos pavyzdžiu išlaikyti „Bosforo ligonį“ gyvybingą, bet neleisti Rusijai pasinaudoti Turkijos dezintegracija ir įkurti savo protektoratą pravoslavų krikščionims Balkanuose.[44] Iš tiesų Jungtinė Karalystė buvo pagrindinė Rusijos „globėjiškos“ koncepcijos sukurti vieningą Balkanų slavų valstybę po savo sparnu oponentė. Tačiau po 1908 m. Turkijos jaunimo revoliucijos Stambule bei Bosnijos ir Hercegovinos prijungimo prie Austrijos–Vengrijos, Britanija ėmė glaudžiau bendradarbiauti su Rusija ir Prancūzija dėl Balkanų reikalų. Šios partnerystės tikslas – užkirsti kelią tolesnei Vokietijos *Drang nach Osten* politikai Pietryčių Europoje ir Artimuosiuose Rytuose. Didžiosios Britanijos užsienio reikalų ministras Edwardas Grey'us artimiausiems metams pasiūlė Balkanų koalicijos idėją kaip užtvarą Habsburgų gilesnei invazijai į Balkanus.[45]

Britanijos diplomatai aktyviai dirbo, kad į šią koaliciją įtrauktų Graikiją, norėdami toliau didinti savo įtaką Balkanų aljansui. Graikija būtų padariusi aljansą nepaklusnų Rusijos Balkanų politikai.[46]

RUSIJOS SKVERBIMASIS BOSFORO IR DARDANELŲ SĄSIAURIŲ LINK

Rusijos finansinė įtaka Balkanų šalių ekonomikose XX a. pradžioje, palyginti su Vokietijos, Austrijos–Vengrijos, Italijos, Britanijos ar Prancūzijos, buvo gerokai mažesnė. Dar daugiau – rusų finansinė įtaka Turkijos ekonominiam gyvenimui praktiškai neegzistavo. Prekyba tarp Rusijos ir Osmanų imperijos buvo neišvystyta. Be to, priešingai nei kitos Didžiųjų Europos jėgų narės, Rusija neturėjo nė menkiausios progos gauti teisę geležinkelio tiesimo projektams vykdyti Osmanų imperijoje. Tačiau po 1878 m. Berlyno kongreso Rusijos finansinis kapitalas Bulgarijoje ir Serbijoje palaipsniui ėmė didėti, nors Rusijos verslininkai ir nesugebėjo gauti labai svarbių geležinkelio linijų tiesimo teisių atkarpoms Sofija–Ruse ar Dunojus–Adrijos jūra. Tai iš dalies buvo aktualiausias rodiklis, kad Rusija pralaimi politines-ekonomines pozicijas Balkanuose – ir pirmiausia Austrijai–Vengrijai.

Rusijos kapitalas įsitvirtino Serbijoje 1867 m., kai princo Mihailo Obrenovićiaus vadovaujama vyriausybė iš Rusijos paėmė pirmąją valstybinę paskolą, skirtą Serbijos kariniam pasiruošimui karui su Turkija. Pagrindinė šios paskolos reikšmė buvo labiau politinė, nei ekonominė. Sandoris parodė, kad Serbijos Kunigaikštystė nusprendė susieti su Rusija savo politinį likimą per ateinančius įvykius.[47] Tai parodo ir Serbijos paskirta diplomatų Jovano Marinovićiaus ir Milano Petronijevićiaus misija Maskvoje ir Sankt Peterburge, atitinkamai 1866 m. rudenį ir 1867 m. pavasarį.[48] J. Marinovićius savo vizito Maskvoje 1866 m. lapkritį metu pažadėjo Rusijos valdžiai informuoti carą apie kiekvieną Serbijos diplomatinį veiksmą Balkanuose. Iš esmės, politinis Serbijos įsipareigojimas buvo pirmoji ir pagrindinė sąlyga, pagal kurią Rusijos imperijos valdžia sutiko suteikti paramą.[49] Antroji paskola iš Rusijos buvo paimta 1876 m., vėlgi karo su Osmanų imperija reikmėms. Tokia Serbijos ir Rusijos politinė-ekonominė sanglauda

baigėsi Serbijos vyriausybės pasirašyta pirmąja prekybos su Rusija sutartimi 1892 m.

Rusijos politika Osmanų imperijos atžvilgiu buvo visiškai kitokia, palyginti su Britanijos ar Prancūzijos. Kol Londonas ir Paryžius stengėsi kuo ilgiau išlaikyti Turkijos teritorinį vientisumą Balkanuose, Sankt Peterburgo politikai ketino sukurti naują Balkanų tvarką, tačiau be turkų dalyvavimo regione. Kitaip tariant, pagal Rusijos koncepciją apie „Balkanų klausimo“ sprendimą Osmanų imperija turėjo netekti visų savo teritorijų Europoje kartu su sostine Stambulu ir sąsiauriais.[50] Osmanų imperijos teritorijos – Bosforo sąsiauris, Marmuro jūra ir Dardanelų sąsiauris – buvo gyvybiškai svarbios Rusijos prekybai ir laivybai. Dėl šios priežasties pirminis Rusijos užsienio politikos tikslas – perimti šių trijų teritorijų kontrolę. Rusai buvo įsitikinę, kad šį tikslą galima įgyvendinti, tik jei Stambulas (Konstantinopolis) būtų Rusijos tiesiogiai valdomas ar proteguojamas. Pagal Rusijos pertvarkytų Balkanų reikalų koncepciją Turkijai palikta vieta tik Mažojoje Azijoje, bet ne Pietryčių Europoje.[51] Sąsiauriai ir Konstantinopolis tapo tikru Rusijos istoriniu mitu.[52] Rusai labiausiai bijojo, kad Vokietija gali okupuoti sąsiaurius, jei iširtų Osmanų imperija. Rusijos nuomone, Vokietija valdytų visą ekonominį gyvenimą pietų Rusijoje.[53] Sąsiauriai buvo svarbūs Rusijos ekonomikai, nes sujungė šalies Juodosios jūros prekybą su Vidužemio jūros ir Tolimųjų Rytų rinkomis. Be to, jie buvo pagrindinis jūros kelias tarp Rusijos Baltijos jūros teritorijų ir pietinių imperijos žemių. Pažymėtina, kad Rusijos grūdų eksportas iš Ukrainos ir naftos iš Kaukazo labai priklausė nuo laisvos laivybos per sąsiaurius ir Marmuro jūrą.[54]

Rusijos diplomatai rado geriausią būdą gauti protektoratą sąsiauriams ir Marmuro jūrai – paremti Balkanų slavų pravoslavų išsilaisvinimo judėjimą prieš Osmanų valdžią. Galiausiai nepriklausomos Serbija, Juodkalnija ir Bulgarija po Rusijos protektoratu turėtų suteikti išėjimą į Vidužemio jūrą.[55] Ši politinė užduotis buvo slepiama po panslaviško solidarumo šūkiu, kaip 1914 m. teigė Rusijos užsienio reikalų ministras Sergejus Sazonovas.[56] Dėl nepaprastos sąsiaurių reikšmės ekonomikai ir politinei strategijai Balkanai tapo Rusijos užsienio politikos prioritetu. Šis regionas buvo laikomas reikšmingesniu, nei

likusi Europa, Artimieji ir Tolimieji Rytai. Be to, bizantiškasis Konstantinopolis (turškiškasis Stambulas) dar nuo Ivano Rūsčiojo laikų buvo laikomas rusų ir pravoslavų dvasiniu kultūros ir civilizacijos centru.[57] Kaip Italijai Albanija, Didžiajai Britanijai – Persijos įlanka, Rusijai buvo svarbūs Bosforas ir Dardanelai.

Nuo pat Rusijos–Turkijos karo 1677–1681 m. pagrindinė Rusijos priešininkė Balkanuose buvo Habsburgų monarchija. Kova tarp šių dviejų Europos jėgų dėl įtakos sferų Pietryčių Europoje laikinai numalšinta 1782 m., kai Rusijos imperatorė Jekaterina Didžioji ir Austrijos kaizeris Juozapas II pasidalijo Balkanus į Rusijos ir Austrijos įtakos zonas. Demarkacijos linija ėjo nuo Belgrado iki Adrijos jūros. Teritorijos į rytus nuo šios linijos priklausė Rusijos protektoratui, vakarinės atiteko Austrijos globai. Iš esmės Serbijos žemes pasidalijo Rusija ir Austrija, o Albanija atiteko Rusijai. Tai buvo beprecedentis įvykis, kai Austrija atsisakė pretenzijų į Albanijos teritoriją ir perleido ją Rusijai. 1799 m. Rusijos imperinis laivynas okupavo Jonijos salas ir įgyvendino šį susitarimą. Šis karinis veiksmas planuotas kaip tolesnės Rusijos skvarbos į rytų Balkanus per Albanijos teritoriją įžanga.[58] Tačiau visą XX a. Albanija buvo ne Rusijos, o Austrijos įtakos sferoje. Be to, Rusijos diplomatai pasirašė du susitarimus su Habsburgų monarchija 1897 m. ir 1903 m. dėl *status quo* regione. Atitinkamai Albanijos, vakarų Makedonijos, Kosovo ir Metochijos teritorijos buvo perleistos Austrijos globai.[59]

Albanijos žemių svarba Rusijos užsienio politikoje iškilo 1912–1913 m. Serbijai ir Graikijai okupavus Albaniją. Tuo metu Albanijos pasidalijimo klausimu Serbiją ir Graikiją palaikė tik Rusija; visi kiti „Europos koncerto“ dalyviai priešinosi Rusijos planui padalyti Albaniją į dvi dalis, o daug Albanijos musulmonų išreiškė savo lojalumą Osmanų imperijai. Rusijos ketinimas padalyti Albaniją Serbijai ir Graikijai 1913 m. iš tiesų buvo kompensacija Belgradui ir Atėnams už Bulgarijai caro padovanotas dideles teritorijas Makedonijoje ir Trakijoje. Be to, Rusijos diplomatai turėjo idėją 1914–1915 m. suvienyti Serbiją su Juodkalnija, Kosovu, Metochija, Dalmatija, Šiaurės Albanija bei Bosnija ir Hercegovina į vieną federacinę serbų tautos valstybę.[60] Ši idėja gyvavo 1912 m. kuriantis Balkanų aljansui ir pagrindinis

jos šalininkas buvo Rusijos ambasadorius Serbijoje Nikolajus Hartwigas.[61] Tačiau Balkanų karų metu Rusija galutinai perleido Albaniją Austrijai–Vengrijai ir Italijai (1913 m.) dėl gilaus caro susirūpinimo „Albanijos klausimu“, kad nekiltų trečiasis Balkanų karas, kuriam Rusija tuo metu visiškai nebuvo pasiruošusi. Rusijos užsienio politikoje Albanija buvo laikoma teritorija, galinti sustabdyti Italijos ir Habsburgų skverbimąsi sąsiaurių ir Konstantinopolio link,[62] kur guli „Rusijos namų raktai“.[63]

IŠVADOS

Balkanai – terminas, apimantis tautas, kultūras ir valstybes, kurios sudaro Pietryčių Europos pusiasalį tarp Juodosios, Adrijos, Egėjo ir Vidužemio jūrų.

I. Yra trys esminiai Balkanų svarbumo aspektai geostrateginiu požiūriu:

1) Balkanų teritorija – svarbi jungtis tarp Vakarų / Centrinės Europos ir Artimųjų / Viduriniųjų Rytų,

2) tai regionas, turtingas gamtos išteklių ir

3) regionas, esantis tarp Dunojaus, Juodosios jūros ir Rytų Vidužemio, yra svarbi didžiųjų Europos jėgų politinės, karinės ir ekonominės strategijos dalis.

II. Albanai, klaidingai laikantys save paskutiniais grynakraujais senųjų Ilyrų palikuoniais – regiono gyventojais iki pietų slavų atsikraustymo, – nuolat pasitaikydavo didžiųjų regiono jėgų (Romos imperijos, Bizantijos, slavų, Osmanų imperijos, Habsburgų monarchijos ir kt.) interesų kelyje. Šis faktas ilgainiui turėjo labai neigiamų pasekmių nepriklausomai Albanijos valstybei kurti. Istoriškai pirmas bandymas sukurti albanų valstybę įvyko XIII a., kai Carlas I iš Neapolio pasiskelbė Albanijos karaliumi. Tačiau pirmu tikruoju nepriklausomos Albanijos valstybės įkūrėju tapo legendinis Skanderbegas, „albanų tautos tėvas“, paskelbęs Albanijos nepriklausomybę 1443 m. lapkričio 28 d. Pasidavę osmanams 1479 m., albanai turėjo laukti iki 1912 m. lapkričio 28 d., kol Albanijos nepriklausomybė buvo vėl atstatyta. Vis dėlto, 1913 m. Didžiosios Europos jėgoms nustačius Albanijos sienas,

beveik pusė etninių albanų liko už Albanijos ribų, daugiausia Serbijos Kosovo provincijoje, Metochijoje ir vakarų Makedonijoje. Tai sąlygojo tiek Europos didžiųjų jėgų, tiek atskirų Balkanų valstybių interesų konflikai strategiškai svarbios Albanijos teritorijos atžvilgiu.

III. Kiekvieną galingą Europos valstybę XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje domino Pietryčių Europa. Albanijos teritorija tapo šio intereso dalimi. Pagrindinis Rusijos skvarbos į Balkanus tikslas – gauti priėjimą prie „šiltos jūros“. Antrojo Reicho Vokietija Balkanų teritoriją matė kaip pereinamąją žemę savo *Drang nach Osten* politikai pavergti Artimuosius (Viduriniuosius) Rytus ir Centrinę Aziją. Austrija–Vengrija siekė okupuoti Salonikų uostą bei įsitvirtinti Albanijoje. Italija nerodė didelio susidomėjimo Salonikais, jos užsienio politika Albanijos teritorijos atžvilgiu tapo pagrindine kliūtimi Vienos planams dėl „Skanderbego žemės“. Panašiai kaip ir Didžioji Britanija, besivadovaujanti Europos jėgų pusiausvyros politika, Prancūzija laikėsi *status quo* Balkanuose pozicijos.

NUORODOS IR PASTABOS

1 Поповић, В. *Источно питање*. Београд, 1928. Ypač skyrius „Аустро–Угарска најезда према Истоку и победа националног начела у светском рату“, p. 210–216, p. 8; Цвијић, Ј. *Балканско полуострво и јужнословенске земље*. Београд, 1966, p. 10–12.

2 Apie Vokietijos unifikaciją žr.: Michael, J. *The Unification of Germany*. Routledge, London and New York, 1996; Rodes, J. E. *The Quest for Unity. Modern Germany 1848–1970*. Holt, Rinehart and Winston, Inc., New York, Chicago, San Francisco, Atlanta, Dallas, Montreal, Toronto, London, Sydney, 1971; Pflanze, O. *Bismark and the Development of Germany.* Vol. I: *The Period of Unification, 1815–1871*. Princeton University Press, Princeton, New Yersey, 1962; Pflanze, O. (ed.) *The Unification of Germany, 1848–1871*. European Problem Studies. Holt, Rinehart and Winston, University of Minnesota, New York, Chicago, San Francisco, Atlanta, Dallas, Montreal, Toronto, London, 1969; Medlicott, E. *Bismarck and Modern Germany*. Mystic, Conn., 1965; Darmstaedter, F. *Bismarck and the Creation of the Second German Reich*. London, 1948.

3 Paulius Rorbachas (Paul Rorbach) Vokietijoje tapo įtakingiausiu didžiosios Vokietijos užjūrių imperijos šalininku. Jis rašė, kad sukurti didžiosios Vokietijos imperiją neįmanoma be didžiojo pasaulinio karo, t. y. be „kraujo ir švino (kulkų)“.

4 Apie masinio nacionalizmo kūrimo problemą Vokietijoje žr.: Mosse, G. L. *The Nationalization of the Masses: political symbolism and mass movements in Germany from the Napoleonic wars through the Third Reich*. Cornel University Press, Ithaca, NY, 1991.

5 Kautsky, K. *Comment s'est déclanchée la guerre mondiale*. Paris, 1921, p. 21.

6 Apie užsienio investicijas Osmanų imperijoje Didžiojo karo išvakarėse politinio dominavimo Turkijoje kontekste žr.: Готлиб, В. В. *Тайная дипломатия во время первой мировой войны.* Москва, 1960.

7 Apie Vokietijos finansinio kapitalo skverbimąsi į Osmanų imperiją ir Balkanus XX a. 1 dešimtmetyje žr.: Вендел, Х. *Борба Југословена за слободу и јединство*. Београд, 1925, p. 553–572.

8 Hobus, G. *Wirtschaft und Staat im südosteuropäischen Raum 1908–1914*. München, 1934, p. 139–151.

9 Архив Србије. Министарство Иностраних Дела Србије, Политичко Одељење, 1898, Ф-IV, Д-I, поверљиво, № 962, „Српско посланство у Петрограду – Ђорђевићу“, Петроград, 1898 m. balandžio. 18 d. [pagal Julijaus kalendorių].

10 Vokietijos ministras pirmininkas (*kanzellar*) krizės metu, kai Austrija–Vengrija okupavo Bosniją ir Hercegoviną, pažymėjo, kad Vokietijos politika griežtai seks Austrijos–Vengrijos interesų regione pėdomis.

11 Алексић-Пејковић, Љ. *Односи Србије са Француском и Енглеском 1903–1914*. Београд, 1965, p. 35–42.

12 Жебокрицкий, В. А. *Болгария накануне балканских войн 1912–1913 гг.* Кийев, 1960, p. 59–61.

13 Huldermann, V. *La Vie d'Albert Ballin, Payot*. Paris, 1923, p. 207–213; *Die Grosse Politik der Europäischen Kabinette 1871–1914*, t. XXXIV, № 13428, № 12926, Berlin, 1926. Apie Serbijos pastangas sukurti Balkanų aljansą XIX a. vid. žr.: Пироћанац, М. С. *Међународни положај Србије*. Београд, 1893; Пироћанац, М. С. *Кнез Михаило и заједничка радња балканских народа*. Београд, 1895.

14 Pribram, A. F. *Die politischen Geheimverträge Österreich–Ungarns 1879–1914*. Wien–Leipzig, 1920; *Преписка о арбанаским насиљима.* Службено издање. Београд, 1899; *Documents diplomatiques français*, t. II. Paris, 1931; *Архив министарства иностраних дела*. Извештај из Цариграда од 25. – ог септембра, 1902, Београд; *Ilyrisch–albanische Forschungen*, t. I, 1916, p. 380–390; *Neue Freie Presse*, 2. IV 1903; *British documents on the Origins of the War. 1899–1914*, t. V, p. 68–72.

15 Apie Italijos suvienijimą ir Habsburgų monarchiją žr.: Rene, A. C. *Italy from Napoleon to Mussolini*. Columbia University Press, New York, 1962; Smith, D. M. *Mazzini*. Yale University Press, New Haven, 1994; Lucy, R. *The Italian Risorgimento. State, Society and National Unification*. Routledge, London and New York, 1994; Smith, D. M. *Cavour and Garibaldi, 1860: A Study in Political Conflict*. 2nd edition, Cambridge, 1985; Beales, D. *The Risorgimento and the Unification of Italy*. 2nd edition, London, 1981; Hearder, H. *Italy in the Age of the Risorgimento,*

1790–1870. London, 1983; Coppa, F. *The Origins of the Italian Wars of Independence*. London, 1992; Delzell, C. F. (ed.) *The Unification of Italy, 1859–1861. Cavour, Mazzini or Garibaldi?* New York, 1965.

16 Hobus, G. *Wirtschaft und Staat im südosteuropäischen Raum 1908–1914*. München, 1934, p. 24–27.

17 Стенографске белешке Народне скупштине Србије 1881; Јакшић, Г. *Из новије српске историје. Абдикација краља Милана и друге расправе*. Београд, 1953, p. 70–142; Збирка закона, уговора и погодаба о српским зајмовима (од 9. авг. 1876. до 11. јан. 1899). Београд, 1899, p. 603–630; Карлсбадски аранжман и страна контрола у Србији. Београд, 1908; Недељковић, М. *Историја српских државних дугова*. Београд, 1909, p. 157–172; Јовановић, С. *Влада Александра Обреновића I (1889–1897)*. Београд, 1929, p. 315–318.

18 British Documents on the Origins of the War. 1899–1914, V, p. 157–170; Стенографске белешке Народне скупштине Србије 1906, p. 250–270; Стенографске белешке Народне скупштине Србије 1905–1906, III, 1350–1410; *Jugoslaviens Entstehung*, Amaltthea Verlag, 1929; Дело, XXXI. 1904, Београд. Daugiau apie Serbijos prekybinę priklausomybę nuo Austrijos–Vengrijos žr.: Ђорђевић Д., *Царински рат између Србије и Аустро-Угарске 1906–1911*. Београд, 1962, ir apie Serbijos valstybės skolas žr.: Недељковић, М. *Историја српских државних дугова*. Београд, 1909.

19 Svarbiausi Slaptosios konvencijos straipsniai yra Nr. 2 ir Nr. 4. Apie konvenciją žr.: Јакшић, Г. Историја једне конвенције // Архив за правне и друштвене науке. Београд, 1924.

20 Вучо, Н. *Привредна историја народа ФНРЈ до првог светског рата*. Београд, 1948, p. 260–271.

21 Feldmarschall Conrad, *Aus meiner Dienstzeit 1906–1918*. Leipzig, München, 1922, t. III, p. 558.

22 Pasak Berhardo Zingerio (Berhard Singer), Vienos prekybos rūmų nario.

23 Стефановић Караџић, В. Срби сви и свуда // Ковчежић за историју, језик и обичаје Срба сва три закона. У штампарији Јерменског манастира, 1. Беч, 1849, pp. 1–27; Гарашанин, И. *Начертаније*, Београд, 1844 (slaptas rankraštis); Чубриловић, В. *Историја политичке мисли у Србији XIX века*, Београд, 1958 (1982), p. 90–95.

24 Потемкин, В. П. (ed.) *Историја дипломатије*, 2. Београд, 1949, p. 163–164.

25 Pribram, A. F. *Die politischen Geheimverträge Österreich-Ungarns 1879–1914*. Ester Band, Wien, 1920, p. 267–275.

26 Архив српског посланства у Паризу, извештај из Беча, 28. I 1914, број 19; Die Grosse Politik, XXXVII, p. 738–740; Die internationalen Beziehungen im Zeitalter des Imperialismus, I, p. 95, II, 257, II, p. 155–156.

27 Архив Министарства иностраних дела. Београд, Извештај из Рима, 14. мај 1903, п. бр. 46; Архив Министарства иностраних дела. Извештај из Скопља, 16. XII, 1904; Архив Министарства иностраних дела. Извештај из Рима, п. бр. 31 and 101; Documenti diplomatici. Macedonia, Roma, 1906, p. 151–179 ir

280–292; Pavolni, J. V. *Le problème macédonien et sa solution*. Paris, 1903, p. 42–45; British documents on the Origins of the War. 1899–1914, V, p. 71.

28 Ђуришић, М. *Први балкански рат 1912–1913*, t. III. Београд, pp. 8–9; Јовановић, Ј. М. На двору црногорском, поводом успомена барона Гизла // Записи, № II/1, p. 10–13; Ракочевић, Н. *Политички односи Црне Горе и Србије 1903–1918*. Цетиње, 1918.

29 Pribram, A. F. *Die politischen Geheimverträge Österreich–Ungarns 1879–1914*. Wien, 1920, p. 267–268; Feldmarschall Conrad, *Aus meiner Dienstzeit 1906–1918*. Leipzig, München, 1922, t. III, p. 171.

30 Дедијер, В. *Сарајево 1914*. Београд, 1966, p. 245; Дипломатски архив, Пресбиро. Београд, италијанска штампа, јун 1913.

31 Tribuna, 1913 m. birželis.

32 Готлиб, В. В. *Тайная дипломатия во время первой мировой войны.* Москва, 1960, p. 214.

33 Pribram, A. F. *Die politischen Geheimverträge Österreich–Ungarns 1879–1914*. Wien, 1920, p. 292–293.

34 Documents diplomatiques français 1871–1914, t. VI–VII. Paris, 1933.

35 Daugiau žr.: Georgeon, F. L' économie politique selon Ahmed Midhat // *Première rencontre internationale sur l'Empire ottoman et la Turque moderne*. Edhem Eldem (ed.), Istanbul, 1991, p. 464–479; Kunelarp, S. Les Ottomans à la découverte de l'Europe: Récits de voyageurs de la fin de l'Empire // *Etudes turques et ottomans: Documents de travail*. Theme issue on „Voyageurs et diplomates ottomans“, Nr. 4, 1995 m. gruodis, p. 51–58; Inalcik, H.; Quataert, D. (eds.) *An Economic and Social History of the Ottoman Empire, 1300–1914*. Cambridge, 1994.

36 Поповић, В. *Источно питање*. Београд, 1928, p. 56.

37 Renuvin, P. *Evropska kriza i prvi svetski rat*. Zagreb, 1965, p. 144. Žr. taip pat: August, T. *The Selling of the Empire: British and French Imperialist Propaganda, 1890–1940*. Westport, 1985.

38 Балканската война или руската оранжева книга (Rusijos Užsienio reikalų ministerijos diplomatiniai dokumentai apie Balkanus nuo 1912 m. rugpjūčio iki 1913 m. liepos), Софиа, p. 8, dok. Nr. 11.

39 Poincaré, R. *Les Balkans en feu*. Paris, 1923, p. 33. Žr. taip pat: Becker, J. J. *The Great War and the French People*. Leamington Spa, 1985.

40 Documents diplomatiques français, t. VI, dok. Nr. 229. Apie tai plačiau žr.: Thaden, E. *Russia and the Balkan Alliance of 1912*. University Park Pennsylvania, 1965; Jelavich, B. *Russia's Balkan Entanglement, 1806–1914*. Cambridge, 1991; Jelavich, B. *A Century of Russian Foreign Policy, 1814–1914*. Philadelphia, 1964; Геллер, М. *История Российской империи*, t. III. Москва, 1997.

41 Taylor, A. J. P. *The Struggle for Mastery in Europe 1849–1918*. Oxford, 1954, p. 504.

42 Archives du Ministère des Affaires Etrangès. Corrèspondence politique, Turquie, Guerres balkaniques, Conférence de Londres; Ambasadorių konferencijos nuosprendis 1921 m. lapkričio mėn. 21 d., Simmonard, A. *Essai sur l'independence*

Albanaise. Paris, 1942; Commission Internationale de délimination des frontières de l'Albanie. Frontière Serbo-Croato-Slovene-Albanese. Protocole de delimitation, Florence, 1926. Išsamiau nagrinėjama: Puto, A. *Albanian Independence and the Diplomacy of the Great Powers 1912–1914*. Tirana, 1978, Puto, A. *The Albanian Question in the International Acts of the Period of Imperialism*, *1912–1918*, t. I–II. Tirana, 1987.

43 Балканската война или руската оранжева книга (Rusijos Užsienio reikalų ministerijos diplomatiniai dokumentai apie Balkanus nuo 1912 m. rugpjūčio iki 1913 m. liepos). Софиа, p. 18–21.

44 Taylor, A. J. P. *The Struggle for Mastery in Europe 1849–1918*. Oxford, 1954, p. 504–506; Janković, B. *The Balkans in International Relations*. Hong Kong, 1988, p. 89–119. Žr. taip pat: Rossos, A. *Russia and the Balkans: Inter–Balkan Rivalries and Russian Foreign Policy, 1908–1914*. Toronto, 1981.

45 Thaden, E. *Russia and the Balkan Alliance of 1912*. University Park Pennsylvania, 1965, p. 120; Daugiau žr.: Taylor, A. J. P. *The Habsburg Monarchy1809–1918. A History of the Austrian Empire and Austria-Hungary*. London, 1990, p. 276–302; Seton-Watson, R. W. *Britain in Europe 1789–1914*.

46 British documents, t. IX, dok. Nr. 461; Drosos, D. *La Fondation de l' Alliance Balkanique*. Athenes, 1929.

47 Миљковић, Д. *Прилози расветљавању привредних односа Србије и Русије у XIX веку*. Београд, 1956, p. 11–16 (dokumentai).

48 Дипломатски архив. Београд, Архива Илије Гарашанина, Schtackelbergo laiškas Ignatievui, Viena, 1866 m. lapkričio 27 d. Šiame laiške Marinovićiaus ir Gorchakovo pokalbio idėja; Garašanino laiškas Ristićiui, Belgradas, 1866 m. gruodžio 11 d.; Marinović, J. *Питање о градовима*; Haus–Hof und Staats–Archiv, Wien, Beisto laiškas Prokreschui, Viena, 1866 m. gruodžio 20 d.; Мариновићеве хартије, Princo Mihailo laiškas Bismarkui, Belgradas, 1866 m. spalio 24 d.; Дипломатски архив. Београд, Архива Јована Ристића, Garašanino laiškas Ristićiui, Belgradas, 1867 m. vasaris; Garašanino laiškas Ristićiui, Belgradas, 1867 m. gegužės 11 d.; Дипломатски архив. Београд, Архива Илије Гарашанина, Garašanino laiško Ristićiui (Belgradas, 1867 m. gegužės 11 d.) koncepcija; Garašanino laiško Petronijevićiui (Belgradas, 1867 m. gegužės 20 d.) koncepcija; Дипломатски архив. Београд, Записник седница од 31. маја 1867; Ристић, Ј. *Последња година спољашње политике кнеза Михаила*. Београд, 1895, p. 15, 45 (memuarai); Ловчевић, С. (red.) *Писма Илије Гарашанина Јовану Мариновићу*, t. II. Зборник САНУ, № XXII, Београд, 1931.

49 Дипломатски архив. Београд, Политички односи, Marinovićiaus laiško Gorchakovui (Belgradas, 1867 m. vasario 17 d.) koncepcija; Stremoukovo laiškas Marinovićiui, Sankt Peterburgas, 1867 m. vasario 9 d.; Дипломатски архив. Београд, Хартије Јована Мариновића, Šiškino laiškas Marinovićiui, Belgradas, 1867 m. kovas.

50 Žr. pokalbį tarp Prancūzijos užsienio reikalų ministro Mauricẽo Paléologue ir Rusijos ambasadoriaus Prancūzijoje Izvolskio: Taylor, A. J. P. *The Struggle for Mastery*

in Europe 1849–1918. Oxford, 1954, p. 505; Paléologue, M. *An Ambassador's Memoirs*. London, 1923.

51 Daugiau žr.: Taylor, A. J. P. *The War Aims of the Allies in the First World War* ir Balsover, G. H. *Aspects of Russian Foreign Policy, 1815–1914*, Pares, R.; Taylor, A. J. P. (red.) *Essays Presented to Sir Lewis Namier*. London, 1956.

52 Адамов, Е. А., *Константинополь и проливы по секретным документам б. Министерства иностранных дел*. Москва, 1926.

53 Rusijos užsienio reikalų ministro Sazonovo pranešimas imperatoriui Nikolajui II 1913 m. gruodį.

54 Rusijos ekonomika labai nukentėjo 1911–1912 m. per Italijos ir Osmanų imperijos karą, kai Turkijos valdžia uždarė sąsiaurius tik dviem savaitėms 1912 m. balandį.

55 Gottlieb, W. W., *Studies in Secret Diplomacy During the First World War*. London, 1957, p. 148–162. Daugiau žr.: Дякин, В. С. *Русская буржуазия и царизм в годы первой мировой войны (1914–1917)*. Ленинград, 1967; Покровский, М. Н. *Царская Россия и война*. Москва, 1924; Die Internationalen Beziehungen im Zeitalter des Imperialismus, II, 7 II, № 493. Pirmojo pasaulinio karo pirmaisiais mėnesiais Vinstonas Čerčilis konstatavo, kad rusų kariai kovos drąsiai, tik jei sąsiauriai bus pergalės tikslas.

56 Sazonov, S. *Les années fatales*. Paris, 1927.

57 Daugiau apie šia problemą žr.: Mango, C. *Byzantium and its Image*. London, 1984; Mango, C. *Byzantium The Empire of New Rome*. New York, 1982; Shevchenko, I. *Ideology, Letters and Culture in the Byzantine World*, ypač „Constantinople viewed from the eastern provinces“ ir „Byzantium and the eastern Slavs after 1453“. London, 1972.

58 Daugiau apie „Rytų klausimą“ XVIII a. žr.: Sorel, A. *La question d'orient au XVI-IIe siècle*. Paris, 1889; Driault, E. *La question depuis ses origines jusqu'a nos jours*. Paris, 1898.

59 Хвостов, В. М. *История дипломатии*, II. Москва, 1963, pp. 345–351; Динев, А. *Илинденската епопеја*, II. Скопје, 1949, p. 5–10.

60 Дипломатски архив. Београд, Serbijos Užsienio reikalų ministerijos pranešimas Aukščiausiajai karinei vadovybei, telegrama, išsiųsta iš Valjevo miesto 1914 m. spalio 13 d., dokumentas Nr. 5714; Архив Југославије. Београд, Фонд Јоце Јовановића Пижона, Дневници Ј. Ј. Пижона, dėžutė 54, dok. Nr. 247.

61 Международные отношения в епоху империализма. Документы из архивов царского и временого правителъства 1878–1917, vol. XX, Москва, 1938, Rusijos atstovo Belgrade 1920 m. rugsėjo 20 d. pranešimas; Балканската война или руската оранжева книга (Rusijos Užsienio reikalų ministerijos diplomatiniai dokumentai apie Balkanus nuo 1912 m. rugpjūčio iki 1913 m. liepos). Софиа, p. 19, 20, dok. Nr. 36.

62 Žr.: Проект захвата Босфора в 1896 г. Красный Архив, t. IV–V, (XLVII–XLVIII), Москва, Ленинград, 1931; Хвостов, В. М. *История дипломатии*, t. II. Москва, 1963.

63 Покровский, М. Н. *Царская Россия и война*. Москва, 1924, p. 7.

SUMMARY

THE SOUTHEASTEN EUROPE IN INTERNATIONAL RELATIONS, THE INTEREST OF THE FOREIGN POWERS IN THE REGION AND THE "ALBANIAN QUESTION"

Keywords: *Europe, Balkans, international relations.*

The article deals with the geo-strategic importance of the Balkans in international relations at the end of the XIX c. and the beginning of the XX c. with the focus on the "Albanian Question".

There are two research tasks of the article:

1. to investigate the geo-political and economic interests in the Balkans by six European Great Powers (Germany, Austria-Hungary, Italy, France, Great Britain and Russia) at the end of the 19th and the beginning of the 20th century; and
2. to examine the politics of the Great European Powers towards the "Albanian Question" at the Balkans at the turn of the 20th century.

The Balkans is a term connoting peoples, cultures and states that make up a peninsula of Southeastern Europe between the Black, Adriatic, Aegean and Mediterranean Seas. There are three crucial points of the Balkan's significance in geo-strategic point of view: 1) the territory of the Balkans is important connection between the Western/Central Europe and the Near/Middle East, 2) wealthy of region's natural resources, and 3) the region which is located betwixt the Danube, the Black Sea and the Eastern Mediterranean is important part of Great European Powers' political-military-economic strategy.

Albanians, who believe themselves to be the last pure descendants of ancient Illyrians, the region's inhabitants before the arrival of the South Slavs, were constantly on the road of interests of the regional big powers and nations: the Roman empire, the Byzantium, the Slavs, Ottoman Empire, the Habsburg Monarchy, etc. This fact had extremely negative consequences for creation of independent national state of Albanians throughout history. Historically, the first attempt to create Albanian state was done in the 13th century by Carlo I of Neapels who proclaimed himself as the king of Albania. However, the first real creator of independent state of Albania became the legendary Skanderbeg, "the father of Albanian nation", who established Albanian independence on November 28th, 1443. After falling down under Ottoman sway in 1479, the Albanians had to wait till November 28, 1912 when the Albania's independence was re-announced. Nevertheless, when Albanian sate borders were drawn in 1913 by the Great European Powers, nearly half of ethnic Albanians were left out-side-most notably in the Serbia's province of Kosovo

and Metochia and western Macedonia. It was a result of clashes of opposite interests of both Great European Powers and Balkan national states in regard to strategically very significant land of Albania.

Every powerful European state at the end of the 19th century and the beginning of the 20th century was interested in the Southeastern Europe. Territory of Albania became a part of this interest. Russia's crucial driving force in her Balkan policy was the wish to acquire an exit to the "warm sea". Germany of the Second Empire saw the territory of the Southeastern Europe as the transversal area for its *Drang nach Osten* towards the Middle East and Central Asia. Austria-Hungary was seeking to occupy the seaport of Salonica and to establish its footholds on the territory of Albania. While Italy did not show great interest concerning the question of Salonica, its foreign policy in regard to Albanian territory became the main obstacle for Viennese plans about the "land of Skanderbeg". Similarly to the Great Britain's policy of European power-balance, France was pursuing the policy of status quo on the Balkans.